

Varsinainen minä ja henkisyys ekososiaalisen kasvatustilosophian aspekteina

JANI PULKKI

Viittausohje: Pulkki, Jani. 2020. Varsinainen minä ja henkisyys ekososiaalisen kasvatustilosophian aspekteina. *Kasvatus* 51 (3), 302-316.

Abstrakti

Tämä artikkeli on fenomenologinen tutkimus Erik Ahlmanin varsinaisen minän ja Lauri Rauhalan henkisyiden ja henkisen kasvun ajatuksista. Artikkelin päätehtävänä on teoretisoida varsinaista minää ja henkisyyttä, jotka nähdään ekososiaalisen kasvatustilosophian aspekteina. Varsinaisen minän ja henkisyiden ajatuksista etsitään apua aikakautemme ekokriisien ratkaisemiseen ja idullansa olevan ekososiaalisen kasvatustilosophian muotoiluun. Ekososiaalisessa kasvatusajattelussa yhdistyvät ekologiset ja sosiaaliset huolet sekä ekososiaalisen tietoisuuden edistäminen. Materialistisesta jälkimaterialistiseen yhteiskuntaan siirtymistä helpottava ekososiaalinen tietoisuus edellyttää kasvatuksen teoretisointia, jossa ei nojata vain arkiseen (empiiriseen) minuuden ideaan. Varsinaisen minän, henkisyiden ja henkisen kehityksen filosofinen tarkastelu valaisee ekososiaalisen tietoisuuden syntyehetoja. Varsinaisen minän näkökulmasta henkisen kasvun ytimeksi kiteytyy arkisen minän ja varsinaisen minän toiminnallisen yhteyden luominen ja vahvistaminen: varsinaisen minän integroituminen kokonaispersoonallisuuden funktionaaliseksi osaksi.

Asiasanat: varsinainen minä, henkisyys, ekososiaalinen kasvatustilosophia, moraalikasvatus, kontemplatiivinen pedagogiikka

Johdanto

Varsinainen minä ja henkisyys ovat kasvatusteoreettisesti kiinnostavia käsitteitä, joita harvoin sovelletaan ja selitetään kasvatuksen tutkimuksessa. Ensivaikutelma varsinaisen ja epävarsinaisen minän käsitteistä antaa tarkastelulle suuntaa: kasvatuksen tehtävä on edistää minuuden varsinaisuutta ja välttää sen epävarsinaisuutta. Mutta mitä nämä käsitteet tarkoittavat? Filosofiset käsitykset ihmisen minästä ohjaavat kasvatustekojamme myös silloin, kun ymmärryksemme niistä on puutteellinen, osittainen tai väärin painottunut (Värri 1997, 23). Näyttääkin siltä, että aikamme tiedollis-rationaalisesti ymmärretty henkisyys on ohjaamassa läntistä sivilisaatiotamme ekologisesti haitalliseen suuntaan (Rauhala 2009).

Antiikin filosofiassa henkisyys oli mukana, ja esimerkiksi uusplatonistit esittivät ihmisellä olevan ajattelu- ja tietovalmiudet sekä kognitiivisen mielen ylittäviä henkisiä kykyjä (Tuominen 2016, 76–78). Antiikin henkisyys sisälsi myös nykyaikaista kontemplatiivista pedagogiikkaa muistuttavia meditatiivisia harjoituksia vaikkapa omantunnon palauttamiseksi tai mielen rauhoittamiseksi (Hadot 2010; Saari & Pulkki 2012; Tuominen 2016). Uuden ajan myötä antiikin henkisyys kuitenkin latistui tiedon (tieteen) ja uskon(non) dualismin ahtaaseen vastakohta-asetelmaan. Henkisyys asettui läntisessä maallistuneessa maailmankuvassa ennen kaikkea uskon alaan, ja filosofis-tieteellisissä yhteyksissä ilmiö kuihtui. (Rauhala 2009, 22–38.) Uskon ja tiedon välisen riitelyn tuoksinassa minäksi on katsottu lähinnä empiirisesti havaittavat ilmiöt, jolloin *varsinainen minä* metafyyssisenä ilmiönä menetti kiinnostavuuttaan. Moraalis-henkisen kehitys jäi jälkeen tiedollis-järjellisestä ja teknis-taloudellisesta kehityksestä (Pulkki, Dahlin & Värri 2017). Ekokriisien ratkaisu on laaja ja yksilöitä suurempi kysymys, ja henkis-moraalisen kehityksen edistäminen on tämän kokonaisuuden osa.

Varsinainen ja epävarsinainen minä asettuvat tässä artikkelissa ekokriisien aikakauden (Värri 2018), ekososiaalisen sivistyksen (Salonen & Bardy 2015) sekä erityisesti varhaisessa vaiheessa olevan ekososiaalisen kasvatusteorian muotoiluprosjektin kontekstiinⁱ.

Varsinaisen ja epävarsinaisen minän kasvatusteoreettinen tarkastelu pohjautuu Erik Ahlmaninⁱⁱ (1892–1952) postuumisti 1953 ilmestyneeseen Ihmisen probleemi -teokseen (Ahlman 1982). Teoksen alaotsikko *Johdatus filosofisen antropologian kysymyksiin* kuvaa filosofista ihmistutkimusta, joka eroaa empiirisestä psykologiasta siinä, että ihmisminuutta voidaan tutkia esimerkiksi ihmisen kokemusmaailman ja havaintokokemuksen näkökulmasta, fenomenologisesti (esim. Abram 1997; Värri 1997). Henkistä ihmiskäsitystä tarkastellessani

seuraan Lauri Rauhalan (1914–2016) ajatuskulkuja. Ahlmanin ja Rauhalan ajatusten yhdistäminen auttaa muotoilemaan paloja ekososiaalisen kasvatustilafilosofian projektista, jonka tavoite on auttaa ekokriisien aikakauden kasvatuksellisessa orientaatioissa.

Ekososiaalisen *sivistyksen* ajatus löytyy jo peruskoulun ja lukion opetussuunnitelman perusteista sekä varhaiskasvatussuunnitelman perusteista, mutta ekososiaalisen *kasvatuksen* teorian ja filosofian muotoilu on alkuvaiheessa. Arto O. Salonen näkee ekososiaalisen sivistyksen perustan toisiinsa kietoutuneissa ekologisissa ja sosiaalisissa kysymyksissä sekä näiden monialaisessa ymmärtämisessä. Ekologisten ja sosiaalisten huolien yhdistämisestä syntyy ekososiaalinen tietoisuus. (Salonen 2013, 2014.) Ekososiaalisen kasvatustilafilosofian ydin nähdään tässä artikkelissa ekofeministisesti inhimillisen vastuun ulottamisena ei-inhimilliseen luontoon (Hatten-Flishner & Martusewicz 2018; myös Salonen 2013). Ekososiaalisen *tietoisuuden* edistämisen kannalta on pohdittava varsinaisen minän ja henkisyiden ajatuksia.

Tässä artikkelissa rakennan, tarkennan ja kehitän Ahlmanin ja Rauhalan ajatusten avulla ekososiaalisen kasvatuksen teoriaa fenomenologisella otteella, mikä liittyy myös kasvatuksen ihmiskuvalliseen pohdintaan. Tekstin päähuomio kohdistuu varsinaiseen minään ja henkisyiden, jotka nähdään ekososiaalisen kasvatustilafilosofian aspekteina. Varsinaisen minän, henkisyiden sekä ekososiaalisen omantunnon käsitteiden kehittelyn tuloksena muotoutuu käsitys henkisestä kasvusta, jonka ytimessä on varsinaisen minuuden niveltymisen kokonaispersoonallisuuden toimivaksi osaksi. Henkisyys nähdään oman varsinaisen minän tiedostamisena, ja siitä avautuu näköaloja myötätunnon laajentamiseen myös ihmisyyden ulkopuolelle (ks. Salonen 2013, 58).

Varsinainen minä ja lähikäsitteet

Varsinaiselle minälle on monia nimityksiä: todellinen minä, syvä minuus, minuuden ydin, ydinminä (Krohn 1989), itseys (saks. Selbst) ja varsinainen itse. Kasvatuksen perustehtävä on auttaa maailmaan syntyneitä ainutlaatuisia ihmisiä ”tulemaan itseksensä” ja löytämään hänelle sopiva yksilöllinen elämänpolku yhteiskunnan rakentavana jäsenenä (Biesta 2006; Värrin 1997, 24–26). Parhaimmillaan uniikki elämänpolku on moraalisisessa mielessä heränneen varsinaisen minän elämänpolku (Ahlman 1982, 99). Ainutlaatuiseksi yksilöksi kehittymistä, individuaatiota, voidaankin tarkastella minän varsinaistumisena. Ahlman puhuu oikeastaan

kolmesta eri minästä: tietoteoreettisesta minästä, empiirisestä minästä ja varsinaisesta minästä.

1) *Tietoteoreettinen minä* ei voi tulla objektiksi itselleen, mutta siihen liittyy tietoisuus siitä, että juuri minä olen ajattelun subjekti, ajatteleva ihminenⁱⁱⁱ. Tiedon saavuttaminen maailmasta toisin sanoen edellyttää tietävän minän olettamista. Tiedän olemassaoloni, vaikken täysin ymmärrä ihmisyyden ja tietämisen moninaisia ulottuvuuksia. 2) *Empiirinen minä* on puolestaan ”yksilön todettavissa olevien sieluntoimintojen kokonaisuus”, jonka piiriin voidaan sisällyttää myös ihmisen ruumis ja ruumiintoiminnot. Tämä on arkinen minämme, jota psykologiatiede tutkii ja joka nykyisin kulkee tavanomaisesti minän nimityksellä. (Ahlman 1982, 95–96.)

3) *Varsinainen minä* on lähtökohtaisesti empiiristä arkiminää moraalisesti valveutuneempi ja syvempi minä, jonkinlainen minuuden syväkerros. Epävarsinainen minä on verrattain ulkonaisempi, periferisempi ja näkyvämpi. Varsinainen minä ja epävarsinainen minä eivät ole toistensa poissulkevia asioita, vaan molemmat voivat olla ihmisessä samaan aikaan läsnä eri asteisesti. Näiden erottaminen toisistaan edellyttää Ahlmanin mukaan tiettyä kypsyyttä. (Ahlman 1982, 95–96.) Rauhalan mukaan empiirisen ja varsinaisen minuuden välillä on olemassa jatkumo: harjoittamalla syvenevää itsetiedostusta empiirisessä minässä tavoitetaan varsinaista minää. Metafyysinen varsinainen minä siis toimii empiirisen minän avulla ja kautta. (Rauhala 2009, 81.) Varsinaista minää ei ole helppoa aina tavoittaa tai erottaa empiirisen minän tavanomaisesta toiminnasta, kuten omastatunnosta. Intuitiivis-esikäsitteellisen ymmärryksen kautta varsinaista minuutta voidaan empiirisessä minässä tavoittaa. (Ahlman 1982, 95–96.)

Uskon ja tiedon välisen riitaperinteen vuoksi olemme keinotekoisesti rajanneet minuuden alaa vain empiirisen minän piiriin. Minuuden rajaaminen on tarkoittanut länsimaisessa historiassa usein minuuden syväulottuvuuksien sivuuttamista, mutta tarkastelun suuntaaminen pois minuuden syväulottuvuuksista ei tee näitä olemassa olemattomiksi (Rauhala 2009, 22–38). Maamme ensimmäinen sairaalapsykologi, Lauri Rauhala, on kansainvälisestikin ainutlaatuinen poikkeus. Hän on filosofina tarkastellut ennakkoluulottomasti ja hengellistä olemuspuolta väheksymättä ihmisminuuden syväulottuvuuksia, joita ei ole helppo sovittaa yhteen materialistisen todellisuuskäsityksen kanssa. Rauhalan mukaan kasvatuksessa painotetaan usein pinnallista sosiaalisuutta syvemmän varsinaisen minuuden kustannuksella (Rauhala 2009, 78, 129). Varsinaista minää onkin tarpeen ymmärtää erityisesti ekokriisien

aikakaudella, kun aikamme sekulaari kasvatusajattelu on taipuvainen sellaiseen tarkasteluun, jossa arvoneutraliteetin kustannuksella sivuutetaan kasvatuksen eksistentiaalisia, metafyyysis-ontologisia ja eettisiä kysymyksenasetteluita. Arvoneutraliteettikin on eräänlainen arvovalinta, eikä kasvatusta voi paeta arvosidonnaisuuttaan.

Varsinaisen minän kannalta on olennaista, että ihminen tulee kasvuprosessissaan empiirisestä minästään tietoiseksi, mutta tietoisuus varsinaisesta minästä syntyy myöhemmin. Kaikille tietoista kokemusta varsinaisesta minästä ei synny lainkaan. Ehkä kaikkein tyypillisimmin tietoisuus varsinaisesta minuudesta jää intuitiiviselle ja esikäsitteelliselle tasolle, jonkinlaiseksi tunnoksi, jota voidaan käsitteellistää tai olla käsitteellistämättä. Koska esikäsitteelliset intuitiot^{iv} eivät helposti avaudu empiirisen psykologian tutkimuskohteeksi, on asiaa tarkasteltava fenomenologisesti ihmisen oman tietoisuuden avulla. (Ahlman 1982, 94, 98.) Omakohtainen esimerkki aseistakieltäytymisestä auttaa ymmärtämään varsinaista minuutta^v. Menin armeijaan maan tavan mukaisesti, mutta keskimääräistä vanhempana, 21-vuotiaana. Armeijan aggressiivisissa, hierarkkisissa ja seksistisissä käytännöissä varsinainen minä ikään kuin nousi pakon edessä esiin. Ahlmanin mukaan juuri konflikti varsinaisen minän ja sosiaalisen maailman välillä johtaa toisinaan varsinaisen minän tiedostamiseen (Ahlman 1982, 99). Sosiaalinen paine oli armeijan käymisen puolella ja hankaloitti asiaa, mutta varsinaisen minän etiikka tuli sosiaalisen maailman välisen konfliktin kautta tiedostetuksi ja vaikutti aseistakieltäytymispäätöksen syntymiseen.

Varsinainen minäni aktivoitui siis otollisessa ympäristössä, ja myös kasvatuksessa voidaan pohtia ja rakentaa sopivia varsinaisen minuuden kehityksen ympäristöjä ja kasvuvirikkeitä. Aseistakieltäytymiseeni vaikuttikin viriämässä oleva filosofinen ajatteluharrastus ja pasifistiseen ajatteluun tutustuminen. Esikäsitteellinen ja intuitiivinen ymmärrys väkivaltakoneiston ongelmista sai ajatuksellisesti riittävän vahvoja muotoja muodostuakseen henkilökohtaiseksi vakaumukseksi. Ilman filosofista ajattelua varsinainen minäni ei ehkä olisi saanut käsitteellistä ilmaisuaan, ja olisin kenties suorittanut asevelvollisuuteni jonkinlaisen ahdistuksen ja epämukavuuden sävyttämänä. Yhteenvetona edellisestä voidaan erottaa kaksi pääseikkaa: varsinainen minä sinänsä sekä toisaalta sen käsitteellistäminen ajatusmuodoiksi, joissa aseistakieltäytymispäätös muodostui.

Varsinainen minä ei ole toisaalta vain elämän suuntia ratkaisevien päätösten asia vaan se liittyy myös jokapäiväiseen arkeemme monin tavoin, esimerkiksi hyvään kasvattajuuteen. Hyvän kasvattajan pedagoginen toiminta virtaa ikään kuin luonnostaan varsinaisesta minästä

ja varsinaisen minän aktivoituminen on osa hyvää kasvattajuutta^{vi}. Hyvä kasvattaja tietää tai tuntee, että lasta on kohdeltava ystävällisesti, reilusti, hienotunteisesti, kärsivällisesti ja ymmärtävästi. Varsinaiseen minäänsä yhteydessä olevalle on intuitiivisesti selvää, että lapsia ei altisteta esimerkiksi aikuisten kauhu- ja jännitysviihteelle. Toisaalta itsestäänselvyykseen liittyy aina riskejä. Yhteiskunnallinen hegemonia ja muoti, esimerkiksi älylaitteet ja näiden koukuttavuus, voi olla sikäli vahvasti yhteiskunnassa esillä, että varsinaisen minän viisaus voi peittyä niiden hälyyn. Ilman kasvatustieteellistä ymmärrystä varsinaisen minän viestejä voidaan painostuksen alla (esim. digilaitteiden markkinointi) tulkita tavalla, joka ei ole kasvatuksen kannalta paras mahdollinen. Kaksi asiaa korostuu: yhtäältä varsinaisen minän kuuntelu tai intuitiivinen tajuaminen sekä toisaalta varsinaisen minän tulkitseminen relevantin tiedon avulla. Varsinaistunut minäkin tarvitsee tietoa hyvästä kasvatuksesta.

Syväekologi Arne Naessin mukaan ihmisen minuus laajenee ja syvenee hänen kasvaessaan ja kypsyessään, mitä voidaan tässä käsitteellistää varsinaisen minuuden avulla. Norjalaisfilosofi puhuu *ekologisesta minuudesta*, jossa keskeistä on identifioitumisen laajeneminen myös Ahlmanin varsinaisen minän ja arvotajunnan kuvausta vastaavalla tavalla: Kun ihminen näkee vaikkapa kirpun mikroskoopissa taistelevan hengestään, hän pystyy samaistumaan tämän elämään ja kärsimykseen ja näkemään siinä merkityksiä. Samaistuminen kirppuun voi laajentua myötätunnoksi ja solidaarisuudeksi ihmisten ja muiden eliöiden välillä. (Naess 2016, 82–85.) Naessin ekologisessa minuudessa yhdistyvät ekologinen ja sosiaalinen ulottuvuus, joten empatiaa ja myötätuntoa kaikkeen elävään samaistumisen avulla laajentavaa minuutta voidaan kutsua myös ekososiaaliseksi tai varsinaiseksi minuudeksi. Varsinainen ja ekologinen minuus, varsinaisen minuuden erityinen tietoisuuden kvaliteetti, on ekososiaalisen toiminnan ja tietoisuuden ennakkoehto. Ekososiaalisen minuuden teoria avaa myös näköalan ekososiaalisen omantunnon teoretisointiin.

Ekososiaalinen omatunto gandhilaisuuden kuvastimessa

Omaatuntoa voidaan kuvata yleisesti oikean ja väärän erottamisen mahdollistavaksi sisäiseksi ääneksi: se on ”esikielellinen elämän ääni” (Ojakangas 2001, 109–114). Omatunto on yksilöllinen asia, mutta se ei ole irrallaan muista yksilöistä. Latinan *con-scientia*, omatunto, viittaa yhteisyyteen, yhteistietoon, jossain määrin yhteiseen tietoisuuteen. (Ojakangas 2001, 109–114: ks. myös Klemola 1998, 31.) Omatunto on kokemuksellisesti todennettavissa, ja

vain psykopaatin persoonallisuudesta omatunto vaikuttaa puuttuvan (Hare 2004). Mutta omaatuntoa on hankala empiirisesti tavoittaa. Jotta voitaisiin ymmärtää, miten omatunto eroaa muusta eettisestä ajattelusta, on huomioitava, että varsinainen minä ja sosiaalinen paine toimivat toisinaan vastakkaisiin suuntiin (Ahlman 1982, 99). Omassa esimerkissäni ympäristön paine työnsi asevelvollisuuden suorittamisen suuntaan, mutta sisäinen paine, omatunto, vastusti ympäristön painetta.

Omaantuntoon liittyy Ahlmanin kuvaama *arvotietoisuuden* kehitys: ”korkeampiin arvoihin suuntautuva, epäitsekäs tahto on voimakkaampi jo luonnostaan kuin itsekäs, egoistisiin päämääriin suuntautuva tahto” (Ahlman 1982, 113–115). Arvotietoisuus korkeampiin arvoihin suuntautuvana tietoisuutena liittyy läheisesti varsinaisen minän tietoisuuteen sekä monien kasvattajienkin ammatinvalintaan liittyvään kutsumuksen ajatukseen, *kutsumustietoisuuteen* (Ahlman 1982).

Omantunnon, arvotietoisuuden ja kutsumustietoisuuden käsitteet muistuttavat myös Gandhin väkivallattomaan vastarintaan liittyvää *satyagrahan* ajatusta. Englannissa kouluttautunut lakimies Mohandas Gandhi yhdisti Vuorisaarnaa, Thoreaun siviilivastarintaa ja Tolstoin anarkistista elämänfilosofiaa hindulaiseen väkivallattomuuden (*ahimsa*) ajatukseen, jolloin tuloksena oli satyagraha, oppi totuuden käyttämisestä (sielun)voimana (Gandhi 2009, 99; Khanna 1985, 137). Ekososiaalisen omantunnon potentiaalın teoretisoimisen kannalta on kiinnostavaa nähdä, kuinka tämä voima muutti maailmaa ja sai Intian itsenäistymään britti-imperiumin ikeestä varsin rauhanomaisesti. Gandhin Tottelemattomuudesta-kirjassa esitetyt totuuden ja rakkauden satyagraha-voimat voidaan kuvata tässä myös varsinaisen minän ja omantunnon voimiksi. Gandhin mukaan taistelua varten ei tarvita aseidenkäsittelytaitoa vaan sielun voiman heräämisen tajuamista (Gandhi 2009, 103). Ehkä omantunnon herääminen ja arvotietoisuuden kirkastuminen elämän kunnioitukseen voi luoda edellytyksiä ekokriisienkin voittamiselle?

Kaikkea ihmisen maailmassa, kuten taloutta, teknologiaa, tiedettä ja koulutusta, voidaan valjastaa myös epävarsinaisten minuuksien palvelukseen, jolloin omatunto saatetaan syrjäyttää tai kovettaa. Omantunnon tielle voi tulla sumeita – tai selkeitä – epävarsinaisen minän ajatuksia, joiden mukaan esimerkiksi luonto on ennen kaikkea ”resurssi” ihmisen hyödyntämistä varten, ja kaikki keksitty teknologia on otettava käyttöön teknologisen imperatiivin mukaisesti. Epävarsinainen minuus, omatunto ja myös epävarsinaisen minän sumeiden ajatusten luonne avautuvat Heideggerin ”kuka tahansa” -käsitteen (*das Man*) avulla:

”Kuka tahansa” on jaettu kuvitelma siitä, millaisia ihmiset tavallisesti ovat. ”Kuka tahansa” on kuin ei kukaan ja kaikki samanaikaisesti, ihminen ilman yksilöllisiä määreitä. ”Kuka tahansa” tai epävarsinainen minä on ikään kuin puutteellisesti yksilöitynyt, hajaantunut yleiseen määrittämättömyyteen, kuten vaikkapa siihen, kuinka on tapana puhua, ajatella, toimia ja työskennellä. ”Kuka tahansa” voi esimerkiksi olla autenttisen yksilöllinen samoin kuin ”kuka tahansa” on yksilöllinen ja erilainen: hän poikkeaa valtavirrasta, kuten yksilöllisyydessä on tapana. Hän ei kuitenkaan ole varsinainen minä, koska hän toimii tavanomaisuuksista eikä syvästä minuudestaan käsin. (Heidegger 2000, 165–168; Klemola 1998, 27.)

Ekososiaalinen muutos edellyttää ”kenen tahansa” epävarsinaisen minän kulttuurin ja tottumuksien tiedostamista, kyseenalaistamista ja muuttamista. Muutokseen tarvitaan Jean-Jacques Rousseau (1712–1778) aikanaan nimeämää *yleistahtoa* (Rousseau 1988), jotta demokraattinen yhteisö voi valjastaa ekologisen omantunnon totuuden ja rakkauden voimat käyttöönsä. Nykyisin lähes kaikki suomalaiset puolueet näkevät ilmastonmuutoksen torjumisen tarpeelliseksi, vaikka ”talouden realiteetit” menevätkin toisinaan käytännön teoista päätettäessä edelle. Kiinnostavaa on, että ekokriisien torjunnan tarve on saavuttamassa kansan yleistahtoa, mihin näyttää liittyvän myös ekososiaalisen omantunnon viriämistä eli ekososiaalisesti tulkittuja omantunnon moraalisia ”viestejä” tai yllykkeitä.

Ekososiaalinen omatunto on elämäkeskeinen eli biosentrinen ja ei-ihmiskeskeinen eli ei-antroposentrinen, joten siitä voi viritä ekologista ja sosiaalisuutta yhdistävää ekososiaalista tietoisuutta. Itse omatunto on sama, kutsutaanpa sitä omaksitunnoksi, sosiaalisesti omaksitunnoksi tai ekososiaalisesti omaksitunnoksi. Olennaista on, mistä näkökulmasta ja käsitteellisestä kehyksestä omantunnon viestejä tulkitaan. Länsimaisessa maailmankuvassa ihminen on erillään luonnosta (*hyper-separation*) ja muita luontokappaleita ylempänä (Plumwood 2002), jolloin myös omantunnon kysymyksiä on tulkittu *tai sivuutettu* näistä lähtökohdista. Ekososiaalisen omantunnon näkökulmasta moraalikysymys jonkin teon oikeellisuudesta ei tarkoita tekoa vain ihmisyhteisössä, vaan ”kaikkien elävien olentojen yhteisössä” (ks. Seed, Macy, Fleming & Naess 1988). Kyse on huomioon ottamisen laajenemisesta, kuten ekologisessa minuudessakin (Naess 2016). Ekososiaalisen kasvatuksen teoria, jossa laajennetaan ekofeministien tapaan sosiaalista vastuuta ihmisten lisäksi muihinkin eläviin olentoihin ja ekosysteemeihin, luo käsitteellisiä mahdollisuuksia omantunnon viestien ja moraalituntojen tulkitsemiseen. Lisääntyvä ekologinen ymmärrys eli arvotietoisuuden ekologisointi voi tehdä ekososiaalisesta omastatunnosta samankaltaisen

vaikuttavan voiman kuin gandhilainen henkisyys oli yhteiskunnallisesti vaikuttavana voimana.

Varsinaisen minän kasvuvirikkeet ja vaarat

Varsinainen minä liittyy moraalisisessa ja eksistentiaalisessa^{vii} mielessä itsensä löytäneeseen ihmisyyteen, ja sitä voidaan kasvatuksellisesti edistää, kun autetaan lapsia ja nuoria esimerkiksi löytämään ainutlaatuisen elämänpolkunsu ja persoonansa (ks. Biesta 2006).

Kasvuvirikkeellä tarkoitetaan erityisesti kasvattajan tarkoituksellisesti valikoimia asioita, joiden toivotaan virittävän hyvinä pidettyjen asioiden oppimista ja omaksumista (Wilenius 1987, 17). Laajemmassa merkityksessä kasvuvirike voi olla mitä tahansa sellaista, joka muuttaa ihmisiä, oli sitä sellaiseksi tarkoitettu tai ei. Ydinkysymys ekososiaalisen kasvatustilofosofian kannalta on: *Millaisia virikkeitä ekososiaalisen omantunnon ja varsinaisen minän kasvattamiseksi on luotava, jotta elämäntapaamme voidaan muuttaa kestäväksi?*

Ensinnäkin varsinaisen minuuden kasvatustil edellyttää kasvattajan vilpittöntä halua toimia kasvatettavan hyväksi sekä pidättäytymistä projisoimasta omia henkilökohtaisia käsityksiä ja toiveitaan kasvatettavaan. Tämä tarkoittaa kykyä toimia ilman liiallista pelkoa, itsekorostusta tai esimerkiksi omien erityisihanteiden toteuttamista kasvatettavien kautta^{viii}. Kyse on dialogisesta kasvatuksesta, jota luonnehtii tasa-arvoinen ja arvostava kommunikaatio, vaikka kasvattajan ja kasvatettavan suhde ei täysin symmetrinen olekaan (Värrä 1997). Kasvattajakin voi olla kaavamainen ”kenen tahansa” kasvattaja, joka ei ota huomioon kasvatustil erityisissä tilanteissa tarvittavaa tilannettajua eikä pyrkimystä luovaan toimintaan ainutlaatuisten yksilöiden kohdalla (Wilenius 1987).

Toiseksi varsinaisen minuuden kasvatustil edellyttää tarvittaessa rohkeutta vastustaa epävarsinaisen minuuden kasvuvirikkeitä sekä filosofista käsityskykyä niiden tunnistamiseksi. Reijo Wilenius kirjoittaa: ”Nykytilanteessa, kun kasvavan välitön sosiaalinen ja kulttuuriympäristö tuottaa monessa suhteessa tuhoisia ja yksipuolisia kasvuvirikkeitä, tulee tietoisesta kasvatuksesta olla yleiseltä suuntaukseltaan *täydentävää, korvaavaa ja terapeuttista*” (Wilenius 1987, 20, kursivointi alkuperäinen). Kasvattajalla tulee olla riittävä autonomia kasvatustil toteuttamisessa ilman, että esimerkiksi vientiteollisuuden kilpailukyvyyn vaatimukset nousevat hyvän kasvatustil vaatimusten yläpuolelle (Sivenius, Värrä & Pulkki 2018; Värrä 2018, 115–122). Lisäksi kasvattajan pitää kriittisesti tunnistaa ulkopuolisten

vaikutusyrityksiä kasvatukseen, esimerkiksi silloin kun populistinen politiikka normalisoi rasisis-nationalistista kielenkäyttöä (Värri 2018, 115–122)^{ix}.

Kolmanneksi varsinaisen minän kehitys edellyttää kasvattajalta viisautta, joka tarkoittaa kykyä suhteuttaa asioita toisiinsa ja löytää ainutkertaisiin (kasvatus)tilanteisiin toimiva ratkaisu (ks. Wilenius 1987)^x. Viisaus edellyttää tietoa, ymmärrystä, järkeä, luovuutta, herkkyyttä ja empatiaa – kaikkia näitä samaan aikaan. Tarvitaan tietoa kasvatuksesta, ainutlaatuisesta kasvatustilanteesta sekä ainutlaatuisista persoonista (kasvattaja ja kasvatettava) (Wilenius 1987). Viisaus olkoon nimitys tälle kyvyille, ja vielä parempi sana on *ekologinen kasvatusviisaus* Värriä (2018, 107–143) seuraten. Ekologinen kasvatusviisaus yhdistyy parhaimmillaan Wileniuksen (1987) kasvatustaiteilijuuteen eli ainutkertaisissa tilanteissa luovan pedagogisesti toimivaan kasvattajuuteen. Viisas kasvattaja näkee esimerkiksi ne kaupalliset vaikuttimet, jotka vaikuttavat vauhtiin, mahtipontiseen taisteluun, kilpailulliseen jännitykseen ja voimakkaisiin aistiärsykkeisiin luottavien lastenohjelmien taustalla, esimerkiksi Lego Ninjago -sarjassa. Tällaiset virikkeet vahvistavat lapsen epävarsinaista minää ja haittaavat varsinaisen minän kehitystä. Muumien filosofisemmat ja rauhalliset tarinat ovat esimerkkejä kasvuvirikkeistä, jotka saattavat lasta syvähenkisten moraalis-elämäntaidollisten pohdintojen ääreen ja integroivat varsinaista minää hänen persoonallisuutensa toimivaksi osaksi. Juuri tähän kiteytyy varsinaisen minän ydinkasvatustavoite: *varsinaisen minän ja ekososiaalisen omantunnon integroiminen ihmisen kokonaispersoonallisuuden funktionaaliseksi osaksi vähittäisen totuttamisen avulla*.

Autoritäärinen, tukahduttava ja vanhoillinen kasvuympäristö haittaa varsinaisen minän integroitumista kokonaispersoonallisuuteen. Autoritäärisessä ympäristössä kasvaneen omatunto on helposti freudilaista ulkoisen auktoriteetin äänen sisäistämistä. Tällöin esimerkiksi pelko ankaran vanhemman tai opettajan tuomiosta ohjaa käytöstä varsinaisen minän sijaan. Sisäistetty auktoriteetin ääni voi pahimmillaan pystyttää muurin varsinaisen minän eteen, jolloin omantunnon toimintakin voi heikentyä ja paatua.

Pestalozzin (1746–1827) kasvatusfilosofiaa varsinaiseen minän kasvatukseen soveltamalla voidaan nähdä, että turvallisessa, huolehtivassa ja rakastavassa ympäristössä kasvava lapsi, jonka tarpeet on tyydytetty, oppii parhaiten myös moraalisen ihmisen ominaisuuksia, joihin minän varsinaistuminenkin kuuluu. Huolenpito pitää lapsen rauhallisena ja tyytyväisenä, kun taas tyydytyksen puute tekee hänestä levottoman^{xi}. Lapsen, jonka tarpeet on tyydytetty puutteellisesti, on valjastettava huomattava osa persoonallisuutensa kehityksen voimista

itsensäilytyksen tarpeisiin. Yliyksilöllisten arvojen sijaan ihminen oppii näin itsekkyyttä. (Pestalozzi 1933, 16–21; Pulkki 2017, 119–124.)

Kilpailu on huono kasvuvirike, koska se haittaa ja kovettaa omantunton toimintaa. Kilpaileminen luo keinotekoisia kaikille tarpeellisen tunnustuksen niukkuutta, mikä voi vahvistaa ihmisen epävarsinaista minää. (Pulkki 2017.) Bertrand Russellin (1952, 43) mukaan kilpailu vahvistaa ihmisen tahtoa älyn ja aistien kehittymisen kustannuksella. Näin rakentuu eräänlainen tahtoihminen, jonka tahto voi asettua myös epävarsinaisen minän tai muutoin puutteellisesti harkittujen päämäärien ja ideologioiden palvelukseen. Tahto voittaa ja välttää tappio voi muodostua omantunnon esteeksi ja toisaalta empatian kovettamisen ”kasvuvirikkeeksi”. Ajatus siitä, että kilpailullisella ylemmyyspyrinnöllä aiheutetaan kärsimystä toisille, on pelkkää sentimentaalista hempeilyä, joka on kovetettava. Empatian tukahduttamisesta häviäjiä kohtaan tulee järjellistä, kuten kanssakilpailijoiden auttamisesta pidättymisestäkin. Kilpailukeskeisellä tahtoihmiselläkin on tietysti älyä, mutta sydämen sivistys jättää usein toivomisen varaa. (Pulkki 2017.)

Hyvä kasvatus ja itsekasvatus tuottavat hyviä luonteen tottumuksia, jotka integroituvat kokonaispersoonallisuuteen tekemällä ja toistamalla hyviä toimia ja välttämällä huonoja (Salomaa 1950, 142–145). Varsinaisen minän kokonaispersoonallisuuteen integroitumista edistävässä kasvatuksessa kasvatuskäytännöt ja opitut asiat liittyvätkin sellaisiin moraalikysymyksiin, joihin voi samaistua^{xii}. Esimerkiksi perinteiset sadut ja tarinat käsittelevät samaistuttavilla tavoilla hyvää ja pahaa, kaunista ja rumaa, oikeaa ja väärää. Yleinen varsinaisen minän kasvatusero on juuri klassinen hyvyyden, totuuden ja kauneuden kolmiyhteys. Näillä alueilla toiminta rakentaa yhteyttä empiirisen minän ja varsinaisen minän sekä myös omantunnon välille, puhuttelee ihmisen varsinaista minuutta. Rauhala puhuu pyhyiden ja kauneuden lumon (ei-intentionaalista) kokemuslottuvuuksista, joita ei voi tietoisesti valita, mutta joita voidaan tavoittaa esimerkiksi hiljentyneessä pysähtyneisyydessä ja jonkinlaisessa aktiivisessa rauhassa sekä passiivisen valppauden tilassa (Rauhala 2009, 135–136). Passiivisella valppaudella Rauhalan voidaan nähdä viittaavan kontemplatiiviseen pedagogiikkaan, jonka tyyppiesimerkkejä ovat istumameditaatio (esim. Willard 2010).

Kontemplatiivisella pedagogiikalla kohti varsinaista minää

Kontemplatiivinen pedagogiikka on varsinaisen minuuden kokonaispersoonallisuuteen integroimisen kasvatustapa, itsekasvatustapa sekä pedagoginen suuntaus. Se kuvaa

yleisellä tasolla esimerkiksi meditatiivisten kokemusten tuottamista pedagogisissa yhteyksissä, muun muassa istumameditaation, hiljentymisen, assosiatiivisen kirjoittamisen ja runouden avulla. Kontemplatiivisen pedagogiikan hyötyinä painotetaan yleensä lisääntyntä rauhallisuutta, keskittyneisyyttä, onnellisuutta, rentoutuneisuutta, fyysistä terveyttä ja emotionaalista hyvinvointia (esim. Willard 2010). Kontemplatiiviseen pedagogiikkaan liittyy tunnettu fenomenologinen analyysi ihmisen tajunnan toiminnasta, joka avaa myös varsinaisen minän tematiikkaa. Timo Klemola (2002) osoittaa fenomenologiseksi harjoitukseksi kutsumansa istumameditaation avulla, miten ihmisen mieli toimii. Fenomenologisessa harjoituksessa on kyse hengityksen laskemisesta yhdestä kymmeneen uudestaan ja uudestaan ryhdikkäässä istuma-asennossa 20–30 minuutin ajan. Puolen tunnin hengitysten laskeminen, tai ainakin harjoituksen riittävä toistaminen, osoittaa seuraavia asioita (Klemola 2002, 17):

1. Ajatustemme assosiaatiovirta ei ole hallittavissamme kuin heikosti tai ei lainkaan.
2. Huomaamme, että emme ole vapaita ajattelemaan mitä haluamme, vaikka käytämme siihen tahdon ponnistusta.
3. Ajatukset tulevat jostakin ja menevät ikään kuin ylitsemme.
4. Ne muodostuvat käsitteiksi, muistikuviksi, tunteiksi, joiden alkuperä ei ole näkyvissä.
5. Voin löytää kokemuksen, jossa ”minussa ajatellaan” eikä ”minä ajattelen”.

Klemolan fenomenologisen harjoituksen kuvauksessa on ekososiaalisen kasvatustilafilosofian kannalta ainakin kaksi kiinnostavaa seikkaa: tajunnan toiminnallinen analyysi sekä heuristinen esimerkki varsinaisen minän kasvatustilafilosofiasta. Ensinnäkin tavanomaisessa hengitysten laskemismeditaatiossa on mahdollista saada mainitut viisi tajunnan toimintaa ymmärrettäväksi tekevää kokemusta. Joskus fenomenologisessa harjoituksessa tuntuu, että ”minussa ajatellaan” eikä ”minä ajattelen”. Ajatukset tulevat jostain, eikä niiden alkuperä ole näkyvissä (Klemola 2002). Fenomenologinen analyysi mahdollistaa myös länsimaisen maailmankuvan itsestäänselvyyksien kyseenalaistamisen ja aikalaisanalyysin. Esimerkiksi valtavirran taloustiede olettaa ihmisen olevan rationaalinen valitsija, homo economicus, joka tekee rationaalisia päätöksiä tietoisena itsessään vaikuttavista voimista, kuten sosiaalisista paineista. (Sen 1990; Ikerd 2007; Marglin 2008; Sen 1990)^{xiii}. Fenomenologisen harjoituksen avulla voidaan kokea mindfulnessin isän,^{xiv} Jon Kabat-Zinnin, ”autopilotiksi” kutsuman empiirisen minän hiljeneminen, mikä auttaa varsinaisen minän tulemistasi esiin. Empiirisen minän automaattisluontoisen ajattelun rauhoittaminen on kontemplatiivisen pedagogiikan ja

mindfulnessin keskeinen ajatus, jolla on myös eettis-ekologisesti kasvattavaa vaikutusta (esim. Pulkki ym. 2017).

Kontemplatiivinen pedagogiikka on kiinnostavaa ekososiaalisen kasvatusfilosofian kannalta siksi, että se tarjoaa konkreettisen keinon varsinaisen minän toimintamahdollisuuksien lisäämiseen. Fenomenologisessa harjoituksessa tulee selvemmin näkyväksi myös ihmisen autopilottimielen luonne. Autopilottimielen vahvemman tiedostamisen kautta voidaan välttää myös ”keneen tahansa” samaistumista sekä tähän perustuvaa poliittista manipulaatiota. Hengitysten laskeminen voi toisaalta aiheuttaa kasvatustieteilijälle aluksi ihmetystä. Käytännöllinen tarkoitukseni ei ole yllyttää kaikkia meditoimaan vaan osoittaa, että ankkurin tarjoaminen ihmisen huomiokyvyille voi olla pedagogisesti hyödyllistä. Kun hiljentymisen sijaan muodissa ovat pikemminkin tehokkuus, kiire, häly, melu ja kaikkialle tunkeutuvan mediateknologian mikroaallot, hengitysten laskeminen on konkreettinen henkisen kasvatuksen väline (ks. Rauhala 2009, 129), jota ei saa käyttää sosiaalisten rakenteiden seurauksista syyllistämiseen yksilötasolla (Saari & Pulkki 2012). Fenomenologisen harjoituksen avulla huomaamme, ettei yksinkertainen hengitystenlaskemistehtävä olekaan kovin helppo. Tajuntamme risteilee vaihtuvissa ajatuksissa. Huomion palauttaminen hengitykseen, ankkuriin, palauttaa tajuntamme kiintopisteeseen, ikään kuin kokoaa mentaalisia voimiamme. Harjoitus auttaa keskittämään huomion yhteen paikkaan, hengitykseen, jolloin ihmisten mielillä voi olla myös *satyagrahan* kaltaisia totuuden ja rakkauden voimia.

Fenomenologinen harjoitus avaa myös ymmärrystä rauhallisen ajan ja hiljaisuuden kasvatuksellisista merkityksistä (Pulkki & Saari 2014). Parhaimmillaan hiljentymiselle voi olla tilaa elämässä ilman, että siitä tehdään erityistä numeroa tai oppiainetta. Saunan merkitys suomalaisille on usein juuri hiljentymisessä. Joillekin sauna on jopa pyhä paikka, jossa on puhdistauduttu, synnytty ja lähdetty viimeiselle matkalle. Tärkeää olisi, että ihmisen elämään sisältyisi rauhallisia hetkiä, eikä kaikkia näennäisen joutilaita hetkiä täytettäisi esimerkiksi ”älylaitteilla” ja mentaalisella stimulaatiolla. Varsinaisen minän kokonaispersoonallisuuteen integroitumisen kannalta rauhallinen aika ja hiljaisuus ovat tärkeitä kasvun paikkoja. Oikeus tylsyyteen olisi ehkä lisättävä Unicefin lasten oikeuksien julistukseen.

Kontemplatiivisen pedagogiikan taustalla on ikivanhoja ajatuksia kahdesta minästä, joita varsinainen ja empiirinen minäkin edustavat. Rauhalan mukaan kahtiajako löytyy esimerkiksi tuhansia vuosia vanhasta joogan filosofiasta^{xv}. Ihmisen ”syvän minuuden” kehittäminen on

joogassa ihmisen suuri tehtävä ja myös olemassaolon tarkoitus. Gandhinkin käyttämä hindufilosofinen käsite *Atman* kuvaa ihmisen ikuista henkistä olemuspuolta, jonka laajentuminen vapauttaa ihmisen arkista, empiiristä minää esimerkiksi huolista, peloista, murheista ja ahdistuksesta. Tämä on huomattu niin itäisen Zen-meditaation, *Zazenin*, kuin länsimaisen mindfulnessinkin yhteydessä. ”Arkinen minä” on ihmisen katoavaan minuuteen liittyvä asia, kun taas *Atman* on joogafilosofiassa ikuinen. Meditaatio ja jooga tarkoittavat Rauhalan *Meditaatio* -teoksessa yhteyden rakentamista arkisen empiirisen minän ja varsinaisen minän välille. (Rauhala 1986, 39–41.)

Nykypsykologian empiirisissä tutkimuksissakin ikivanha varsinaisen minän ja empiirisen minän ero on saanut eräänlaista vahvistusta. Vuosikymmeniä psykologiassa on puhuttu varsinaisen minän ja empiirisen minän eroa muistuttavalla tavalla kahdesta ihmiseen liittyvästä järjestelmästä. *Järjestelmä 1*, nopea ajattelu, kuvaa jokseenkin samaa kuin Klemola ylempänä: ihmisen tajunnan nopeita ja automaattisluontoisia sisältöjä, jotka toimivat ilman tahdon ponnistuksia. Ikään kuin ”minussa ajatellaan” eikä ”minä ajattelen”. *Järjestelmä 2*, hidas ajattelu, kiinnittää huomion tahdonalaista ponnistelua ja tarkkaavaisuutta vaativiin mentaalisiin toimintoihin. Laskiessamme vaikkapa paljonko on 22 kertaa 67 joudumme ottamaan esiin kynän ja paperia tai laskimen ja turvautumaan ositettuun sekä tahdonalaiseen ajatteluprosessiin. (Kahneman 2012, 30–33.) Klemolan (esim. 2002, 17) ajattelussa näyttää painottuvan kuvattu fenomenologinen harjoitus, jonka avulla nopean ajattelu järjestelmä ei olisi ihmistajunnassa liian vallitseva. Harjoituksen kautta ihmisen tietoisuus oman tajunnan toiminnasta, hidas ajattelu, voikin tulla vallitsevammaksi. Voisi otaksua, että ekososiaalisen tietoisuuden synnyllä olisi paremmat edellytykset, kun järjestelmä yhden autopilotti ei olisi niin vallitseva.

Henkisyteen avartuva ihmiskuva ja kasvu

Tämän artikkelin keskeinen Rauhalan fenomenologiseen tutkimukseen perustuva väite on, että henkisyys on ytimeltään (empiirisen) arkiminän ja varsinaisen minän yhteyden rakentamista sekä varsinaisen minän integroitumista ihmisen kokonaispersoonallisuuden toiminnalliseksi osaksi. Rauhalan mukaan ihmisen itsetajunnassa voivat meditatiivisen harjoituksen avulla yhdistyä hänen ydinminänsä sekä empiirinen arkiminänsä, mikä tekee tällaisesta henkilöstä vetovoimaisen ja henkisen kasvun esikuvaksikin kelpaavan^{xvi} (Rauhala

1986, 39–42). Mitä enemmän varsinainen minä ihmisen persoonallisuudessa tulee pintaan, sen herkemäksi ihmisen moraalitaju tulee, mikä tekee ihmisestä myös kyvykkäämmän moraalisesti monimutkaisiin ratkaisuihin. Rauhalan ansiosta henkisyys ei jää epämääräisen spekulatiiviselle tasolle, vaan käsitteellä on selkeästi osoitettava merkitys, joka näyttää, mistä henkisessä kehityksessä ja kasvussa on ytimeltään kysymys.

Henkisyuden ymmärtämistä voidaan helpottaa esimerkillä: yläkoulun opettaja ärsyyntyy teinien äänekkyyteen, mutta nopeasti tajuaa oman mielentilansa, nolostuu ja häpeää sitä ja pyrkii samalla palauttamaan työrauhan. Ihminen on näin samaan aikaan sekä vihastunut että nolostunut vihastumisestaan, tavallaan jakautunut vihaiseen osaan ja vihaisuuden tiedostavaan osaan. Vihastuva osa ihmisessä on empiirinen arkiminämme tai psyyke, kuten tätä joskus kutsutaan. Vihastumisen huomaava ja sitä häpeävä puoli on ihmisen henkinen olemuspuoli, jota tässä kutsutaan varsinaiseksi minäksi (antiikin filosofiasta ks. myös Tuominen 2016, 66).

Rauhalan Max Scheleriltä 1874–1928 lainaaman ajatuksen mukaan henkinen ihmisessä asiallistaa ja objektivoi vihaisuutensa. Henkisen asiallistamisen kautta ihminen ei samaistu vihaansa vaan vihaisenakin säilyttää tietoisuutensa. (Rauhala 1983/2014, 66.) Ihmisen psyyke vihastuu, mutta itsetiedostus säilyy, joten ero empiirisen minän ja henkisen tajunnan välillä säilyy ja mahdollistaa samalla itsesäätelyn: ”Henkisen tajunnan tasolla ihminen voi etäännyttää oman psyykkisen peruskokemuksen mukanaolemisen tilasta ja tehdä siitä asian asioiden joukossa.” (Rauhala 2009, 68–71.) Rauhala selittää henkisen kehityksen prosessia ja henkistä asiallistamista näin:

Kaikkalainen inhimillinen kehitys, joka primaarisesti tapahtuu tajunnan tasolla, edellyttää henkisen funktion hyväksikäyttöä. Kun ihminen kasvattaa itseään tai kun häntä eri yhteyksissä kasvatetaan, on se mahdollista vain siten, että hän henkisessään asiallistaa tai objektivoi primaarista psyykkistä kokemistaan. Vain arvioimalla primaarisen kokemisensa inhimillisyyden asteita ja vivahteita ihminen voi minimoida ala-arvoiset kokemuksensa ja niistä seuraavat toimintonsa. Näinhän periaatteessa tapahtuu esimerkiksi psykoterapiassa. (Rauhala 1983/2014, 67.)

Ekososiaalinen ajattelu ja yleensä ekologisesti valveutuneet filosofiat lähtevät siitä, että ihmiskeskeinen, antroposentrinen moraalitaju ei riitä, vaan moraalinen valveutuminen tarkoittaa kaikkien eliöiden hyvinvoinnista välittämistä. Tällaista valveutumista voidaan kutsua ekososiaalisen omantunnon integroitumiseksi persoonallisuuteen. Varsinainen minä onkin yksi nimi ihmisen henkistymiselle ja henkiselle kasvulle, ja käsitteen avulla voidaan ohjata kasvatusta ekososiaalisesti mielekkääseen suuntaan. Ekososiaalisen kasvatusajattelun

kannalta on huomattava, ettei Rauhalan (2009, 78) mukaan lännessä ole huomattu aidon sosiaalisuuden edellyttävän juuri henkisyttä. Vallalla on varsin pinnallisia käsityksiä sosiaalisuudesta ilman käsitystä asiaan liittyvästä henkisydestä, hartaudesta, hiljaisuudesta ja rauhasta (Rauhala 2009, 129).

Olennaista on, että ihmisen mielenvirikkeitä ja psyykkisiä kokemuksia syvästi harkitaan ja arvioidaan, mistä seuraavat oma vakaumus ja ala-arvoisten kokemusten sekä virikkeiden minimointi (esim. Hollo 1931, 9). Rauhalan henkisessä kehityksessä korostuukin merkitysten kehittäminen ihmistajunnassa, mikä mahdollistaa myös arvotietoisuuden selkiytymisen, esteettistä ja eettistä herkimistä sekä persoonan (varsinaisen minän) itseohjauksen paranemisen. Rauhalalle henkinen kehitys tarkoittaa ihmisen kokemistavan muutosta tajunnan henkisessä tasossa, ja merkitykset ikään kuin kutsuvat toisia merkityksiä täydentämään itseään: ”Hyvä, kaunis, ylevä ja eettisesti velvoittava merkityskokemus kehkeyttää toisia samankaltaisia ja ketjuuntuu niiden kanssa.” Henkistä itsessään kasvattavan ihmisen kannattaakin kiinnittää huomiota sellaisten korkeatasoisten merkityskokemusten virittämiseen, joista voi lähteä liikkeelle henkistä kehitystä edistäviä ja henkistä kehitystä kumuloivia merkitysketjuja. (Rauhala 2009, 125–128.)

Lopuksi: kohti henkistettyä ekososiaalista kasvatustilfilosofiaa

Salosen ja Joutsenvirran mukaan materialistiseen ja konsumeristiseen elämäntapaan tarvitaan ekososiaalinen ja postmaterialistinen käänne. Kun perustarpeet on tyydytetty, elämänlaatua parantavat ei-materiaaliset asiat, kuten merkityksellinen työelämä, vapaa-aika, hyvien sosiaalisten suhteiden ylläpitäminen, luottamus tulevaan ja luova elämää kannatteleva toiminta. (Salonen 2014; Salonen & Joutsenvirta 2018; ks. myös Pulkki 2014.) Varsinaisen minän ja henkisyden sekä ekososiaalisen omantunnon ajatukset ovat kasvatustilfilosofia teoretisointeja postmaterialistisen käänteen jälkeisestä ekososiaalisesta kasvatustilfilosofista. Ekososiaalisen tietoisuuden kasvatustilfilosofia on ekososiaalisen kasvatustilfilosofian perusta, jossa on siis kaksi osaa: ekologinen ja sosiaalinen sekä näiden yhteenkietoutuminen (ks. Salonen 2013). Toisaalta ekososiaalinen tietoisuus ei riitä, jos tahtoelämä ja tunne-elämä vetävät ihmistä ei-ekososiaalisiin, vaikkapa konsumeristisiin tai populistisiin, suuntiin.

Jälkimaterialistisen elämäntavan saavuttaminen edellyttääkin henkistä kehittymistä (Salonen & Joutsenvirta 2018), jonka ymmärtämiseksi on tarpeen ajatella ihmistä ainakin järjellisenä,

tuntevana ja tahtovana olentona, kuten klassinen jaottelu (Wilenius 1987) kuuluu, kehollisuutta ja situationaalisuutta unohtamatta (Rauhala 2014, 38-46)^{xvii}. Mitä postmaterialistisen aikakauden hyvinvoinnin perustana toimivat henkisyys ja henkinen kehitys oikeastaan tarkoittavat? Tarkennan vastausta kysymykseen Lauri Rauhalan henkisyyden funktioiden listan avulla (Rauhala 1983/2014, 68–69):

- tietäminen, käsitteellisyys
- arvotajunta (so. arvojen asettaminen, ihmisarvon ja elämän yleensä kunnioittaminen, arvoihin perustuvat valinnat)
- vastuullisuus (itsestä, lähimmäisistä, luonnosta, jopa kosmisesta harmoniasta)
- itsensä kehittämistehtävän tiedostaminen ja toteuttaminen (itsensä hyväksyminen, kasvupotentiaaliensa elävöittäminen, rakkauden ja kauneuden kokemisen herkistäminen)
- oman olemuksensa transsendenttisen ulottuvuuden tiedostaminen (mikrokosmoksen saattaminen korkeampien voimien tai kaiken olevaisen makrokosmiseen yhteyteen joko uskonnollisen tai maallisen henkilökohtaisen elämänfilosofian avulla)
- aidoksi yksilöksi tuleminen (tavoitteina itseohjauksellisuus omassa elämässä, kriittisyys massavaikutuksia kohtaan, itsenäinen luovuus omien mahdollisuuksien rajoissa)
- sosiaalistuminen (eettisten periaatteiden toteuttaminen omassa elämässä, toisten ihmisten hyvän edistäminen, rakentava kansalaistoiminta).

Ekososiaalisen kasvatusteorian ydin on siis ekososiaalisen tietoisuuden, tunne-elämän ja tahtoelämän edistäminen edellä kuvattujen henkisten funktioiden ja arvojen suuntaan. Ekososiaalisen kasvatuksen teorian kannalta olennaista on tarkastella kasvatusta Abramin (1996) ”enemmän-kuin-ihmisen maailmassa” ja nähdä sosiaalisuus kaikkien eliöiden, ei vain ihmisten välisenä. Ekososiaalisuus ja ekososiaalinen vastuu kontekstoituvatkin ”kaikkien elävien olentojen yhteisöön” (Seed ym. 1988). Tässä artikkelissa vastuun ajatusta teoretisoidaan ekososiaalisen omantunnon käsitteellä. Ekososiaalisen omantunnon ja vastuun herättäminen edellyttää myös kollektiivista keskinäisyyttä (Salonen 2013, 60).

Rauhalan henkisyyden funktioiden listaa soveltaen voitaisiin puhua myös *vuorovaikutustajusta*, joka edellyttää tietoja esimerkiksi ekologiasta, eliöiden ja näiden ympäristöjen keskinäisriippuvuuksia tutkivasta tieteestä. Vuorovaikutustaju edellyttää

arvotajuntaa, joka asettaa elämää kunnioittavia arvoja (esim. Naess 2016) ja moraalista vakaumusta toimia elämän ylläpitämiseksi ilman välinpitämättömyyttä elämän tuhoamiselle. Vuorovaikutustajuun liittyy myös omien henkisten kasvun ulottuvuuksien tiedostamista suhteessa muihin eliöihin, kulttuuriin, historiaan ja ekologiaan. Ihmisen henkinen kasvu tai minän varsinaistuminen on juuri kykyä toimia elää ylläpitävästi erilaisten elävien olentojen yhteydessä. Ehkä vuorovaikutustajua voitaisiinkin kutsua *henkiseksi vuorovaikutustajuksi*, sillä sen kehitys edellyttää henkisyiden funktioiden kasvua ihmisessä, esimerkiksi varsinaiseksi minäksi kehittymistä ja varsinaisen minuuden integroitumista kokonaispersoonallisuuden funktionaaliseksi osaksi.

Postmaterialistiseen aikaan siirtyminen edellyttää poliittisten, sosiaalisten, kulttuuristen ja taloudellisten muutosten lisäksi henkistä muutosta *henkisen asiallistamisen* suuntaan. Rauhalan (1983/2014, 66) mukaan henkisen asiallistamisen avulla ihminen voi säilyttää tietoisuutensa esimerkiksi konsumerististen yllykkeiden keskellä samaistumatta ostohaluihin. Rauhalan listalla mainitut aidoksi tai varsinaiseksi itseksi tuleminen ja kriittisyys massavaikutuksia kohtaan ovat tarpeellisia niin kauan kuin elämme konsumeristis-kapitalistisessa yhteiskunnassa, jossa on sallittua manipuloida ihmisten tunne-elämää ja haluluontoja kaupallisilla intressein, kutsuen tätä markkinoinnin nimityksellä.

Tässä artikkelissa analysoidaan varsinaisen minän ja henkisyiden ajatuksia ja kokemuksia ekososiaalisen kasvatustieteiden muotoilemista varten. Ekososiaalisen kasvatustieteiden teoreettinen muotoilu on valtaisa tehtävä, joten asiaa lähestytään vain yhdeltä suunnalta. Artikkelin ydinhuomio ja samalla ekososiaalisen kasvatustieteiden keskeinen aspekti on siinä, että empiirinen ja tietoteoreettinen minä eivät ole riittäviä kasvatettaessa ekososiaaliseen vastuuseen ”enemmän-kuin-ihmisen maailmassa”. Jos kasvatustieteessä ei ymmärretä kunnolla varsinaisen minän ja henkisen kehityksen luonnetta, voi kasvatustiede tahtomattaankin uusintaa materialistisen yhteiskunnan rakenteita. Henkisyiden avautuva ihmiskuva voi laajentaa käsitystä minästä ja sen kasvatuksesta kohti ekososiaalisesti vastuullista minää. Empiirisen minän tuonne puolen meneviä käsitteitä tarvitaan, jotta ihmistä voidaan kokonaisvaltaisesti kasvattaa kaiken elämän kunnioitukseen, huolenpitoon ja jopa rakkauteen.

Lähteet

- Abram, D. 1996. *The spell of the sensuous: Perception and language in a more-than-human world*. New York, NY: Vintage.
- Ahlman, E. 1982. *Ihmisen probleemi: Johdatus filosofisen antropologian kysymyksiin*. 2. painos. Jyväskylä: Gummerus.
- Biesta, G. J. J. 2006. *Beyond learning: Democratic education for human future*. *Interventions: Education, Philosophy & Culture*. Boulder, CO: Paradigm.
- Daly, H. E. & Farley, J. 2004. *Ecological economics: Principles and applications*. Washington, DC: Island Press.
- Gandhi, M. 2009. *Miekan oppi*. Teoksessa J. Väänänen (toim.) *Rauhaa, peace! Pasifismin klassikoita*. Into-pamfletti. Helsinki: Into, 99–105.
- Hadot, P. 2010. *Mitä on antiikin filosofia?* Suom. T. Kilpeläinen. *niin & näin -kirjat* 47. Tampere: niin & näin.
- Hare, R. D. 2004. *Ilman omatuntoa*. Suom. V. Kiuru & P. Haapoja. Helsinki: Gilgamesh
- Hatten-Flisher, J. & Martusewicz, R. A. 2018. *Ecofeminism and education*. *Oxford research encyclopedias: Education*.
oxfordre.com/education/view/10.1093/acrefore/9780190264093.001.0001/acrefore-9780190264093-e-136. (Luettu 2.4.2019.)
- Heidegger, M. 2000. *Oleminen ja aika*. Suom. R. Kupiainen. Tampere: Vastapaino.
- Hollo, J. A. 1931. *Itsekasvatus ja elämisen taito*. Porvoo: WSOY.
- Ikerd, J. 2007. *A return to common sense*. Philadelphia, PA: R. T. Edwards.
- Kahneman, D. 2012. *Ajattelu nopeasti ja hitaasti*. Suom. K. Pietiläinen. Helsinki: Terra Cognita.
- Khanna, S. 1985. *Gandhi and the good life*. New Delhi: Gandhi Peace Foundation.
- Klemola, T. 1998. *Ruumis liikkuu – liikkuuko henki? Fenomenologinen tutkimus liikunnan projekteista*. *Filosofisia tutkimuksia Tampereen yliopistosta* 66.
asiakas.kotisivukone.com/files/finevision.kotisivukone.com/tiedostot/vaitos2.pdf. (Luettu 11.3.2020.)
- Klemola, T. 2002. *Filosofian harjoitus – harjoituksen filosofia*. *niin & näin* 3/02, 13–20.
netn.fi/sites/www.netn.fi/files/netn023-06.pdf. (Luettu 11.3.2020.)
- Klemola, T. 2004. *Taidon filosofia – Filosofin taito*. Tampere: Tampere University Press.
trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/95448/taidon_filosofia_2004.pdf?sequence=1. (Luettu 11.6.2020.)
- Krohn, S. 1989. *Ydinihmisen. Ihmisen mitta ja tulevaisuus*. *Avaus filosofiseen ihmistutkimukseen. Täyd. ja muokattu aiemmin julk. artikkeleista*. Toim. T. Salonen. Helsinki: Arator.
- Marglin, S. A. 2008. *The dismal science: How thinking like an economist undermines community*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Naess, A. 2016. *Ecology of wisdom*. Toim. A. Drengson & B. Devall. *Penguin Modern Classics*. London: Penguin.

- Ojakangas, M. 2001. Pietas: Kasvatuksen mahdollisuus. Helsinki: Summa.
- Pestalozzi, J. H. 1933. Joutsenlaulu. Suom. J. A. Hollo. Sivistys ja tiede 89. Porvoo: WSOY.
- Plumwood, V. 2002. Environmental culture: The ecological crisis of reason. Environmental Philosophies. London: Routledge.
- Pulkki, J. 2017. Kilpailun kasvatuksellisista ongelmista. Hyveitä 2000-luvulle. Tampere: Tampere University Press
- Pulkki, J. 2014. Voiko kontemplatiivinen pedagogiikka haastaa konsumerismin? Aikuiskasvatus 34 (1), 4–16.
- Pulkki, J., Dahlin, B. & Värri, V-M. 2017. Environmental education as a lived-body practice? A contemplative pedagogy perspective. Journal of Philosophy of Education 51 (1), 214–229.
- Pulkki, J. & Saari, A. 2014. Voiko hiljaisuudesta oppia? Kriittisiä näkökulmia kontemplatiiviseen pedagogiikkaan. Teoksessa I. Kortelainen, A. Saari & M. Väänänen (toim.) Mindfulness ja tieteet: Tietoisuustaidot ja kehotietoisuus monitieteisen tutkimuksen kohteena. Tampere: Tampere University Press, 141–157.
- Pulkki, J., Saari, A. & Dahlin, B. 2015. Contemplative pedagogy and bodily ethics. Other Education: The Journal of Educational Alternatives 4 (1), 33–51.
- Rauhala, L. 1986. Meditaatio. Visio. Helsinki: Otava.
- Rauhala, L. 2009 Henkinen ihminen – Henkinen ihmisessä & ihmisen ainutlaatuisuus. Helsinki: Gaudeamus.
- Rauhala, L. 1983/2014. Ihmiskäsitys ihmistyössä. Helsinki: Gaudeamus.
- Rousseau, J-J. 1988. Yhteiskuntasopimuksesta eli valtio-oikeuden johtavat aatteet. Suom. J. V. Lehtonen. Hämeenlinna: Karisto.
- Russell, B. 1952. Onnen valloittaminen. Suom. J. A. Hollo. Jyväskylä: Gummerus.
- Saari, A. & Pulkki, J. 2012. “Just a swinging door” – Examining the egocentric misconception of meditation. Paideusis 20 (2), 15–24. journals.sfu.ca/pie/index.php/pie/article/download/276/186. (Luettu 11.3.2020.)
- Salomaa, J. E. 1950. Tie ihmisyyteen: Kansalaisen itsekasvatuksen perusteita. Porvoo: WSOY.
- Salonen, A. O. 2013. Ekososiaalinen sivistys kulttuurin kulmakiveksi. Teoksessa M. Laine & P. Toivanen (toim.) Kestävä kasvatus – kulttuuria etsimässä. Helsinki: Suomen Kulttuuriperintökasvatuksen seuran julkaisuja 6, 40–69. kulttuuriperintokasvatus.fi/wp-content/uploads/2015/04/Kestava_kasvatus.pdf. (Luettu 16.3.2020.)
- Salonen, A. O. 2014. Ekososiaalinen hyvinvointiparadigma – Yhteiskunnallisen ajattelun ja toiminnan uusi suunta täyttyvällä maapallolla. Teoksessa J. Hämäläinen (toim.) Sosiaalipedagoginen aikakauskirja, vuosikirja 2014. Suomen sosiaalipedagoginen seura, 32–62.
- Salonen, A. O. & Bardy, M. 2015. Ekososiaalinen sivistys herättää luottamusta tulevaisuuteen. Aikuiskasvatus 35 (1), 4–15.

Salonen, A. O. & Joutsenvirta, M. 2018. Vauraus ja sivistys yltäkyläisyyden ajan jälkeen. *Aikuiskasvatus* 38 (2), 84–101. journal.fi/aikuiskasvatus/article/view/88331/47498 (Luettu 11.3.2020.)

Seed, J., Macy, J., Fleming, P. & Naess, A. 1988. *Thinking like a mountain: Towards a council of all beings*. Philadelphia, PA: New Society Publishers.

Sen, A. K. 1990. *Rational fools: A critique of the behavioral foundations of economic theory*. Teoksessa J. J. Mansbridge (toim.) *Beyond self-interest*. Chicago, IL: University of Chicago Press, 25–43.

Sivenius, A., Väri, V-M. & Pulkki, J. 2018. Ekologisemmän sivistysajattelun haasteita aikamme taloudellistuneessa arvoympäristössä. Teoksessa H. Silvennoinen, M. Kalalahti & J. Varjo (toim.) *Koulutuksen lupaukset ja koulutususkko. Kasvatustieteellisen tutkimuksen vuosikirja 2. Kasvatusalan tutkimuksia 79*. Helsinki: Suomen kasvatustieteellinen seura, 101–125.

Tuominen, M. 2016. Ajattelun kehityksestä tiedollis-henkisenä saavutuksena: antiikin filosofikoulujen näkemyksiä. Teoksessa E. Kallio (toim.) *Ajattelun kehitys aikuisuudessa – Kohti moninäkökulmaisuuksia*. Kasvatusalan tutkimuksia 71. Helsinki: Suomen kasvatustieteellinen seura, 57–81.

Varela, F. J. 1999. *Ethical know-how: Action, wisdom, and cognition*. Writing Science. Stanford, CA: Stanford University Press.

Väri, V-M. 1997. *Hyvä kasvatusta – kasvatusta hyvään: Dialogisen kasvatuksen filosofinen tarkastelu erityisesti vanhemmuuden näkökulmasta*. Väitöskirja. Tampere: Tampere University Press.

Väri, V-M. 2018. *Kasvatusta ekokriisin aikakaudella*. Tampere: Vastapaino.

Wilenius, R. 1987. *Kasvatusta ehdot: Kasvatustieteen filosofian luonnos*. 4. painos. Jyväskylä: Atena.

Willard, C. 2010. *Child's mind: Mindfulness practices to help our children be more focused, calm, and relaxed*. Berkeley, CA: Parallax Press.

Saapunut toimitukseen 28.5.2019

Hyväksytty julkaistavaksi 20.3.2020

ⁱ Tutkimus liittyy Koneen Säätiön rahoittamaan Ekososiaalisen kasvatustieteen luonnos -hankkeeseen (2019–2022).

ⁱⁱ Varsinainen minän ajatus on Ahlmanin vanhempaa historiallista jatkumoa, jonka aatehistoriaa ei ole mahdollista tässä kattavasti jäljittää. Ahlman mainitsee vaikutteikseen ainakin Nietzscheä, Heideggerin ja Steinerin, ja varsinaiseen minuuteen liittyvää ajattelua löytyy ainakin hindufilosofiasta, buddhalaisuudesta sekä näitäkin varhaisemmista perinteistä (ks. Rauhala 2009).

ⁱⁱⁱ Käsite muistuttaa Rene Descartesin (1596–1650) lausetta ”Ajattelen, siis olen”, jonka mukaan voimme epäillä kaikkea muuta paitsi sitä, että epäilevä minä on olemassa. Epäileminen siis todistaa oman olemassaolonsa.

^{iv} Esimerkiksi Kahneman (2012) on tutkinut intuition roolia ihmisen ajattelussa.

^v Tämä ei tarkoita, että jokaisen varsinainen minä vetäisi aseistakieltäytymisen suuntaan. Maanpuolustukseen liittyy päämääriä, joihin ihminen voi varsinaisen minänsä tasolla kokea vetoa, kuten turvallisuus, läheisten suojeleminen, kansallinen suvereniteetti ja vapaus.

^{vi} Varsinainen minä on aksiologinen postulaatti, jonka mukaan se on empiiristä minää moraalisesti valveutuneempi. Toisaalta eri ihmisten varsinaisten minuutuksien välillä on huomattavia eroja esimerkiksi

moraalissa. Varsinaisen minuuden tavoittaminen tarkoittaa siis eri asioita eri ihmisille, mutta lähtökohtaisesti se tarkoittaa moraalien kehitystä.

^{vii} Eksistentialismi on filosofian osa-alue, jossa pohditaan ihmisen ainutlaatuisesta olemista, tarkoitusta ja vapautta.

^{viii} Tarkoitan tällä sitä, että maailmaan syntyvästä ainutlaatuisesta lapsesta (ks. Biesta 2006) voi tulla esimerkiksi vanhempien kunnianhimon välikappale. Jos vanhemmat haaveilevat esimerkiksi jääkiekkomenestyksestä (erityisintressi) ja pakottavat lastaan pitkälliseen jääkiekon harrastamiseen, vaikka lapsen omat intressit ovat toisaalla, lapsen kasvun ja individuaation idut voivat unohtua tai jopa tuhoutua.

^{ix} Kasvattajille esimerkiksi myydään mikroaaltoteknologiaa, eli langattomasti toimivia ”älylaitteita”, joita myydään ”edistyksen” ja tulevaisuuden nimissä. Jos kasvattaja ei tutustu tutkimukseen teknologian terveysongelmista, hän voi suhtautua asiaan kriittikittömästi, erottamatta asiapuhetta myyntipuheista. Ks. http://c4st.org/wp-content/uploads/2017/04/original-references_of_over_200_scientific_studies_showing_potential_harm_at_levels_below_safety_code_6.pdf.

^x Viisauden ymmärtämiseen tässä on vaikuttanut erityisesti filosofi Vesa Jaaksin ajattelu.

^{xi} Nykyään vastaavasta asiasta puhutaan perusuottamuksen nimellä.

^{xii} Esimerkiksi Varela (1999) on kritisoinut länsimaisen moraalifilosofian yliälyllisyyttä: emme useinkaan ehdi arjessa miettiä, minkä moraaliperiaatteen mukaan meidän on toimittava, vaan reagoimme kulttuurisista traditioista ja sosialisatiosta opittujen reagointimallien perusteella ikään kuin vaistomaisesti.

^{xiii} Esimerkiksi maataloustieteessä (Ikerd 2007) ja ekologisessa taloustieteessä (Daly & Farley 2004) on esitetty ajantasaisempia käsityksiä ihmisyydestä, mutta monipuolisesta kriitikkistä huolimatta valtavirtainen käsitys on pitänyt pintansa.

^{xiv} On toki huomattava, että mindfulnessin juuret ovat kaukana historiassa, esimerkiksi buddhalaisessa ja hindulaisessa filosofiassa, psykologiassa ja elämäntaidossa. Kabat-Zinnin panos on mindfulnessin empiiris-tieteellisessä todentamisessa soveltaen sitä esimerkiksi stressin vähentämiseen.

^{xv} Vastaava erottelu on ollut länsimaisessa ajattelussa ainakin antiikin filosofiasta alkaen.

^{xvi} Kukaan ei ole toki täydellinen, eli esikuvallisuus on aina suhteellista.

^{xvii} Tosin kehollisuuden lähempään tarkasteluun ei tässä ole tilaa. Olen tarkastellut kehollisuutta artikkelissa ”Contemplative pedagogy and bodily ethics (Pulkki ym. 2015). Erityisen ansiokkaasti kehollisuutta on tutkinut Timo Klemola teoksessaan Taidon filosofia – Filosofin taito (2004).